

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 16 (1375) 18 КРАСАВІКА 2018 г.

Прэзідэнт Ірландыі выйшаў на марш, каб падтрымаць дзяржаўную мову

Тысячы людзей прыйшлі на марш і вулічны фестываль у сталіцы Ірландыі, Дубліне, каб падтрымаць ірландскую мову.

Прэзідэнт Ірландыі Майкл Гігінс быў адным з выступоўцаў, якія звярнуліся да наведнікаў акцыі. Сярод іншага, ён сказаў, што ірландскамоўная супольнасць застаецца актыўнай, а дзяржава павінна падтрымліваць ірландскую мову.

Асноўнай мовай зносін у Ірландыі застаецца ангельская. Афіцыйныя дакументы выдаюцца на дзвюх мовах, гэта жа, як на дзвюх мовах часта выкананы надпісы на шыльдах, дарожных паказальніках. Ірландскую вывучаюць у школах, на ёй вядуцца некаторыя перадачы на радыё і тэлебачанні, існуе ірландскамоўны канал TG4. Аднак сітуацыя з ірландскай мовай ці не горшая, чым у нас з беларускай, таксама дзяржаўнай. Ірландская, дакладней - гэльская, мова вельмі моцна адрозніваецца ад ангельскай, і большасць насельніцтва Ірландыі яе прости не разумее.

Паводле Радыё Свабода.

"Мова Нанова" ў Лідзе

У Лідзе ўпершыню прыйшлі курсы "Мова нанова". Моўныя заняткі прыйшлі ў арт-пляцоўцы GALLERY, што месціцца на бульвары Гедыміна. Першы занятак у Лідзе правілы выкладчыкі курсаў з Гародні Эмілія Комар і Вераніка Парманчук. А специяльным гостем курсаў быў ультрамарафонец, старшыня Лідскай гарадской арганізацыі ТБМ Лявон Анацка. Наведальнікі ўдзельнічалі ў інтэрактыўных гульнях і віктарынах. Выкладчык курсаў

тных, і філолагаў, і арганізатаў. Калі каманда будзе, з памяшканнем ужо дамоўлена, і курсы адкрыюцца ў верасні. Галоўнае, каб спрацавала каманда.

Год таму ўжо была спроба арганізаваць курсы "Мова нанова" ў Лідзе. Але тады арганізатары не змаглі знайсці агульную мову з уладамі. На гэты раз яны спадзяюцца, што курсы "Мова нанова" ў Лідзе ўсё ж такі будуць.

Андрусь Панямонau,
Беларускае Радыё
Рацыя, Ліда. Фота аўтара.

Эмілія Комар спадзяеца, што заняткі "Мова Нанова" стануть у Лідзе рэгулярнымы.

- Мы вельмі спадзяёмся, што тут збярэзца каманда. Мы бачылі, што шмат ахвоні

ISSN 2073-7033

9 772 073 703 003 >

260 гадоў з дня нараджэння Язафата Булгака

Язафат БУЛГАК (20 красавіка 1758, Слонімскі павет - 25 лютага 1838) - беларускі царкоўны дзяяч. Япіскап тураўскі (1790-1795), мітрапаліт кіеўскі, галіцкі і усіх Русі (з 1817), архіяпіскап полацкі (з 1833). Доктар тэалогіі і кананічнага права (1785). Супрацьстаяў уладам Расейскай імперыі ў справе ліквідацыі Грэка-Каталіцкай Царквы. Ягоная смерць зняла апошнюю перашкоду для скасавання Берасцейскай уніі (1596).

Прадстаўнік шляхецкага роду Булгакаў гербу "Сыракомля". Меў кузена Юрыя Булгака, япіскапа пінскага і тураўскага, з якім яго нярэдка блыталі.

Навучаўся ў школе пры Жыровіцкім манастыры (1763-1774), працягваў адукацию ў Рыме (1782-1785).

У 1774 уступіў у орден базылянаў. Выкладаў у манастырскіх школах у Берасцечы (цяпер Глыбоцкі раён) і Жыровічах. Быў япіскапам тураўскім і каад'ютарам Пінскай

япархіі. За часамі Паўла I спрыяў віартанню да Уніі парофій, якія расейскія ўлады гвалтоўна перавялі ў праваслаўе. У 1797 г. даслаў папскому нунцыю ў Расейскай імперыі Л. Літу запіскі пра ўціск уніятыў Кіеўскай і Пінскай япархіяў. У 1798 г. атрымаў прызначэнне япіскапам берасцейскім, ягоная рэздэнцыя спачатку месцілася ў Наваградку, потым з 1810 г. -

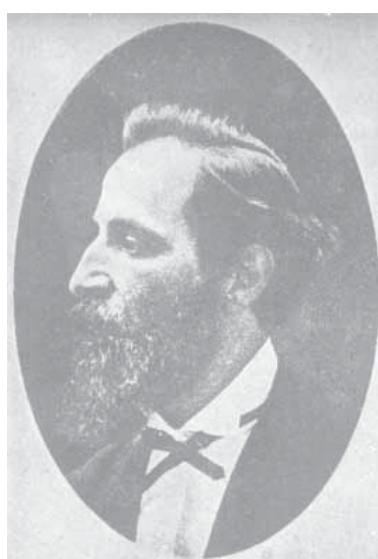
у Жыровічах. Будучы грэка-каталіцкім мітрапалітам, адначасна з 1818 быў старшынём 2-га (уніяцкага) дэпартамента Рымска-каталіцкай духоўнай калегіі ў Пецярбургі (з 1828 - асобнай Грэка-каталіцкай калегії). Імкнуўся ўзвысіць значэнне базылянаў у царкве (прызначэнне іх прадстаўніка ў чальцы 2-га дэпартамента ў 1819 г., праект аб'яднання Літоўскай і Беларускай правінцыяў ордэна і інш.).

Узмацненне ва ўнутранай палітыцы царызму расейскіх нацыяналістычных тэндэнцыяў з сярэдзіны 1820-х прывяло да змяншэння ролі юніяцкай япархіі і асабісту Я. Булгака. У агонім атачэнні з'явіліся маладыя дзеячы (І. Сямашка, А. Зубко, В. Лужынскі і інш.) - прыхільнікі збліжэння, а потым і аб'яднання з праваслаўнай царквой. Маскоўскага патрыярхату.

Bikiediya.

180 гадоў з дня нараджэння Уладзіслава Дыбоўскага

1838, маёнтак Адамарын, Вілейскі павет, цяпер Валожынскі раён - 27 ліпеня 1910) - беларускі заолаг, батанік, палеонтолаг, мінералог і фальклорыст. Доктар мінералагічных навук (1878). Брат Бенедыкта Дыбоўскага.

Нарадзіўся ў былым маёнтку Адамарын Вілейскага павета Менскай губерні. Належаў да сярэднезаможнага шляхецкага роду Дыбоўскіх з Менскага павета ВКЛ.

Скончыў у 1862 годзе Дэрпткі ўніверсітэт. За ўдзел у паўстанні 1863-1864 гадоў прыгавораны да турэмнага зняволення. З 1871 года працаваў у

Дэрпткім універсітэце. У 1878 пераехаў на Наваградчыну. Да следаваў выкапнёвую рэшткі Усходній Прывалтыкі, Сібіры, флуру і фауну Наваградчыны і іншых частак Расейскай імперыі.

Збіраў беларускі фальклор. У штогодніку "Zbior Wiadomości do Antropologii Krajowej" ("Зборнік паведамленняў па айчыннай антропалогії") апублікаваў "Беларуская прыказкі з Наваградскага павета" (т. 5, 1881, 768 тэкстаў), "Беларуская загадкі з Менскай губерні" (т. 10, 1886, 112 тэкстаў).

Памёр 27 ліпеня 1910 года. Пахаваны ў в. Войнава (Наваградскі раён).

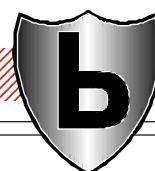
Bikiediya.

Шукаем будучых першакласнікаў для стварэння беларускамоўнага класа ў Фаніпалі

Невялікая колькасць навучэнцаў, асобная ўвага да кожнага дзіцяці і, адпаведна, высокі ўзровень навучання - тыя магчымасці, якія адкрывае для будучых першакласнікаў клас з беларускай мовай навучання.

Для стварэння беларускамоўнага класа ў сярэдняй школе № 1 г. Фаніпала трэба набраць адпаведную колькасць будучых першакласнікаў.

Зацікаўленых бацькоў просім звязацца па тэлефоне +375-29-504-32-06 (МТС), Яніна.

Чыстае сумленне Барыса Кіта

У цыклі літаратурных сустрэч у менскай сядзібе ТБМ 11 красавіка адбылася вечарына, прысвячаная памяці Барыса Уладзіміравіча Кіта (1910-2018). З успамінамі пра слыннага беларуса выступілі літарагуразнаўца, прафесар Лідзія Савік, журналіст і пісьменнік Валер Каліноўскі, даследчыца дзеянасці беларусаў замежжа, кандыдат гістарычных навук Наталля Гардзіенка. У момант правядзення вечарыны ў зале сядзібнага палаца адбылася партрэт выбітнага навукоўца, зроблены мас-таком Алесем Цыркуновым.

- Такіх людзі нясуць свято нацыі, грамадзянскі чын, імкнуща да ідэалу ва ўсім. Такія велічныя асобы ідуць шляхам пастаяннага самаразвіцця, самаудасканалення, росту. Професіялізм у жыцці Барыса Кіта сполучаўся з чалавечнасцю. Вялікая ўдзячнасць і наша светлая памяць такім людзям за тое, што яны жылі для Беларусі, для ўсіх нас! - прамовіла старшыня ТБМ, дэпутат Палаты Прадстаўнікоў спадарыня Алена Анісім.

кай мове.

У Франфурце Барыс Кіт выкладаў фізіку ў Гайдэльбергскім універсітэце і кожны год прыезджаў да сыноў і ўнукаў у Амерыку. Ён быў прафесарам Мэрылендскага Вашынгтонскага юніверсітэта і чытаў лекцыі ў Еўропе. Выбітны беларус стаў чалавекам, які давамог Амерыцы паляпшыць на Месец, які разлічваў траекторыю палёту, быў адным з вынаходнікаў касмічнага паліва, уваходзіў у эліту амерыканскіх вучоных. Эта гонар нашай нацыі, з якога ўсе могуць браць прыклад.

нічога дрэннага, таму Бог так дўёга трymae мяне на зямлі, - прызнаўся Барыс Уладзіміравіч у адным з апошніх інтэрв'ю. Яго інштасць педагога мела вялікае значэнне. Важней была яго дзеянасць у якасці дырэктора Віленскай, Наваградскай і Пастаўскай гімназій. Ён прытрымліваўся думкі, што дзяцей трэба вучыць нават у цяжкіх варыннях перыяд. Але ён барапіў сваіх вучняў і не дазволіў фашыстам выкарыстоўваць падлеткаў у дзеяннях карнікаў, за што і патрапіў на некалькі месяці ў турму.

Калі б ён не выехаў у эміграцыю пасля вайны, яго відавочна, чакаў бы ГУЛАГ. Барыс Кіт давамог іншым сучаснікам і, у тым ліку, прадстаўнікам навуковай інтэлігенцыі, пераехаць у ЗША і пасяліцца ў Саўт-Рыверы, дзе стварылася вялікая калонія беларусаў.

Валер Каліноўскі распавёў пра свае апошнія сустрэчы з Барысам Кітам у Франкфурце ў доме са старэлых. Запавет вялікага беларуса быў запісаны на відэа і размешчаны на сайце Радыё Свабода. Спадар Валер прысутнічаў на пахаванні Барыса Уладзіміравіча.

Пра Барыса Кіта пісалі нарысы і кнігі Васіль Быкаў, Вольга Іпатава, Адам Ма́льдзіс і Васіль Якавенка, яму прысвячалі вершины Рыгор Барадулін, Васіль Жуковіч і іншыя, але галоўнымі сваім біографам Барыс Уладзіміравіч лічыў Лідзію Сымонаўну Савік.

- У 90-тыя гады мы з Ірынай Багдановіч працавалі ў архівах КДБ і знаўшлі там творы рэпрэсаваных пісьменнікаў, якія з'ехалі за мяжу. З архіваў мы ведалі імяны тых, якія вырваліся ў вольны свет. У тых гадах Акадэмія Навук камандзіравала мяне як літаратура-знаўцу ў ЗША дзеля таго, каб я сабраў матэрыял пра беларускіх пісьменнікаў замежжа. Адчувалася эйфарыя 90-тых гадоў, калі ўсім верылася, што будзе жыць наша мова і наша гісторыя. Я апынулася ў Масея Сяднёва, найвыдатнага беларускага паэта і празаіка. Да яго прыйшоў Барыс Уладзіміравіч Кіт. Ён прыйшоў у дом Масея Сяднёва і загаварыў на чысцоткай выдатнай беларус-

РАЦЫЯ

Барыс Кіт пазней за прасці ў Лідзію Савік у Франкфурт, дзе шмат распавядаваў ёй пра свае жыццё. Яна захапілася яго асобай і пачала друкаваць нарысы пра яго ў "Голосе Радзімы", а потым выйшлі кніжкі "Космас беларуса", "Грамадзянін свету", "Зорны шлях" да юблей Барыса Уладзіміравіча. Паспяховы ў сусветным маштабе чалавек, ён не забываў пра Беларусь, некалькі разоў прыезджаў у Наваградак, ўдзельнічаў у мерапрыемствах, прыходзіў на магілу маці.

- Я ўсё жыццё быў настаўнікам. Я нікому не зрабіў

ча. Ён пражыў 108 гадоў без двух месяцаў.

Вечарына была прасякнутая журботнымі ўспамінамі пра гісторыю светлага кахання Барыса Кіта і Тамары Казевіч.

Наступны літаратурны сустрэчы на сядзібе ТБМ пройдуць 18 і 25 красавіка. На іх выступяць Пятро Васючэнка з прэзентацыяй новай кнігі і паэт Яўген Гучок. Пачатак мерапрыемстваў - у 18.45.

Эла Дзвінская.

На здымках:
1. Наталля Гардзіенка,
Лілізін Савік, Уладзімір Азёма;
2. Падчас імпрэзы.

Сяргей Панізьнік БОЛЬ БЕЛАРУСІ - АКІЯННЫ...

"Чалавек - гэта сад..."

Валерью Маракову (27.03.1909-29.10.1937) - паэту, які "... вызначаеца лірычнасцю, эмацыйнай напружансію, гучальнасцю сваіх вершаў" (М. Гарэцкі).

28-гадовы сын Дзмітрыя рассстралянага ў Менску карнікамі НКУС як контэрразвалюцыянер, нацыянал-фашист разам з дваццацю двума беларускімі літаратарамі.

Чарнявым будзь, блакітнавокім,
ці залагавалосым будзь -
напіша Бэндэ, грымнуць крокі,
і ў Курапатах крывасмокі
усіх за Беларусь заб'юць.
"Наш край да ленінскае мэты!"

вялікі расстрэльна хіжакі,
і - у патыліцу - паэты
прымалі кулі-запаветы
ад пралетарскіх рукі.

"Цяпер ў грудзіх другія слова..."
"Я рад за юных і жывых..."
Ды зноў паэт русагаловы
за кратамі нахмурый бровы,
бо самі "сведкі" б'юць пад дых.
Пляшткі Маракова, цені
кружляюць... Бог, дапамажы
невінаватым у збавенні...

"Упаў срабрысты месяц на калені,
стай цалаваць маўклівия крыжы",

1997 г.

Вершнік

Леаніду Уладзіміравічу Маракову (15.04.1958 - 17.12.2016) - пісьменніку, энцыклапедысту, даследчыку гісторыі рэпрэсій савецкіх уладаў на Беларусі. Аднавіў біографію больш як 20 тысяч ахвяраў сталінскага генациду.

У Маракова ёсьць ахова -
яго нямігайскі паверх.

У Маракова ёсьць падкова:

дзве дужкі звернутыя ўверх.

І там не шчасце, а слязіны
ахвяраў сталінскіх акоў..

Іх тысячы, а ён адзіны
ахоўнік душаў - Маракоў.

Імёны катай акаяных

на свет выводзіць Леанід.

Боль Беларусі - акіянны...

І ён раскальхнуў граніт,

а потым змог сарваць супоні
са схронай: - З намі прауды ніць!

... Яго напорыстай пагоні

цяпер нікому не спыніць.

8.09. 2007 г.

На здымку: Леанід Маракоў у кватэры дома на Нямізе. 7.10.2007 г.

Фота С. Панізьніка.

У Гародні прыйшла імпрэза, прысвяченая Яўгену Петрашэвічу

У Гародні прыйшла імпрэза, прысвяченая песняру гарадзенскай зямлі Яўгену Петрашэвічу, які летась памёр на 87-м годзе жыцця. У зале абласной бібліятэкі быў аншлаг. Ад моладзі, да старэйших людзей, што разам працаўалі, сібраўалі і стваралі беларускі мастацкі свет, якому Яўген Петрашэвіч прысвяціў сваё жыццё. Якім запомніўся Яўген Петрашэвіч, кака прафесар Аляксей Пяткевіч:

- Ён быў працаўніком музычнай нівы. Прычым працаўніком, які мала гаварыў, але вельмі многа рабіў. Абсяг ягонай культурнай дзеянасці на музычнай пляцоўцы быў вельмі шырокі, ён працаўаў у самых розных жанрах, ён напісаў некалькі соцен песьні. Прычым на тэксты пераважна мясцовы паэт.

Эта таксама многа значыць.

Бечарына была прасякнутая журботнымі ўспамінамі пра гісторыю светлага кахання Барыса Кіта і Тамары Казевіч.

На здымках:

1. Наталля Гардзіенка,
Лілізін Савік, Уладзімір Азёма;

2. Падчас імпрэзы.

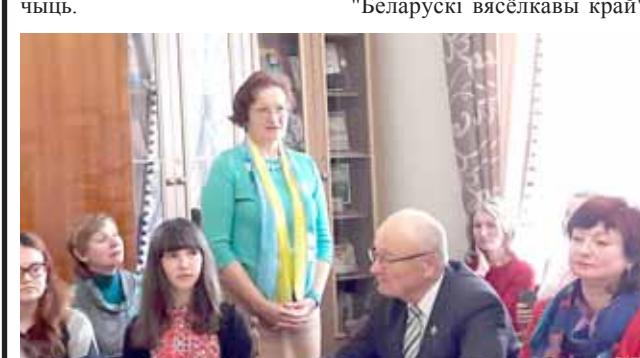

Яўген Петрашэвіч актыўна супрацоўнічаў з многімі гарадзенскімі інструментальнымі і харавымі калектывамі, пісаў вершы, карбаваў камень, і выразаў дрэва. Шмат твораў яго маюць харектар грамадзянскай лірыкі, глыбока патрыятычнай. Кажа Марк Коп, у мінульым дырэктаром абласнога метадычнага цэнтра:

- Я дагэтуль рады таму, што мы з дачкой у 2010 годзе выдалі вялікі ягоны зборнік "Беларускі вясёлкавы край",

Цёплымі словамі згадваюць Яўгена Петрашэвіча ягоныя ўдзельнікі народнага калектыву "Гарадзенская Дударыкі", дзе маэстра праігрывалі сябе не толькі як выдатныя кіраунікі калектыву, але таксама як і руліўцы педагог. Падчас імпрэзы фонды абласной бібліятэкі папоўніліся нотамі з творчай спадчыны Яўгена Петрашэвіча ад удзельнікаў, якія перадалі каштоўную матэрываў яў дар.

Якуб Сушчинскі,
Беларуское Радыё Рацяя.

Беларусы маюць шмат-вяковую гісторыю. Яна герайчна і трагічная. Але галоўнае ў тым, што мы захаваліся ў свеце і мелі сваю дзяржаву (Полацкае княства і Вялікае Княства Літоўскіе). Беларускі народ - самастойная нацыя, якая сёння мае сваю дзяржаву. У гэтым заслуга нашых продкаў - дзяржаўных дзеячаў і вучоных. Мы зрабілі свой адметны ўклад у развіццё сусветнай навукі і культуры. Мы ўзбагацілі Еўропу сэрэднявечным правам, развітым фальклорам, непаўторным народным мастацтвам. У гісторыі назаўсёды застануцца такія імёны, як У. Чарадзе, К. Тураўскі, Е. Палацкая, Ф. Скарына, К. Семяновіч, Г. Капіевіч, Леў Сапега і іншыя.

Вялікае Княства Літоўске развівалася ў рэчышчы Еўропы. Яго закранула Рэфармаваныя царквы, і тут была Асвета. Згадайма, што ў Беларусі ў XVI стагоддзі дзеянічала 18 друкарняў (былі ў гарадах Ашмяны, Вільні, Берасце, Бялынічы, Буйнічы, Еўе, Заслаўе, Заблудаў, Кудзіна, Лоск, Любча, Магілёў, Менск, Нясвіж, Пінск, Палац, Супрасль, Цяпіна). Менавіта беларускія друкарі Іван Фёдарав (Федаровіч) і Пётр Мсціславец сталі першымі друкарамі і ў Маскве.

Мы маем такую гісторыю, якой могуць пазайздросціць многія народы. Але калі не пазайздросціць, то перапісаць ці прысвоіць сабе. Так адбылося з гісторый ВКЛ, якую практична прысвоілі сабе насы суседзі - літоўцы. Так здарылася і з нашай гісторыяй у нашых суседзях - Расіі. Яе спачатку перапісалі, а затым перайначылі і часткова прысвоілі сабе. Потым наўязалі нам жа. Бы гісторыю пішуць пераможцы. Далучыўшыся Беларусь да Расіі, заслу́гі нашага народа былі прызнаны і прыпісаны да Расіі. Вось толькі такі прыклад. У 1862 г. у Расіі ўрачыста адзначылі тысячагадове існаванне Русі, на якую маюць больш правоў Украіна і Беларусь ды Наўгародская зямля. Таму і помнік з гэтай нагоды паставілі не ў Маскве, а ў Ноўгарадзе Вялікім, які вядомы з 859 г. Усе ведаюць, што былі ў Сярэднявеччы троі незалежныя дзяржавы-пабрацімі Кіеўская Русь, Ноўгародская зямля (Вялікі Ноўгарад, Ноўгародская рэспубліка) і Палацкая зямля (Белая Русь). Такім чынам, Масковія (што ў канцы XV названая Расія) - гэта пазнейшая Русь. Старажытная Русь - гэта ў XII - XIV стст. у першую чаргу Кіеўская Русь, Вялікі Ноўгарад ды Белая Русь. Белая Русь і Кіеўская Русь былі добраахвотна далучаны да Літвы (са сталіцай Наваградак), і сталі арганічнай часткай Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага. Жамойты і ліцвіны не завешаўвали Русь, як сцвярджалі маскоўскія палітыкі. Гэта Іван III, жаніўшыся з гречанкай Соф'яй Фамінічнай Палеалог (пламенніца апошняга візантыйскага імператара Констанціна XI), назаўсёды застануцца і такія імёны асобай, якія прычынілі шмат шкоды беларускай дзяржаўнасці, а значыць і беларускаму народу. Гэта Уладзімір Святаславіч, Уладзімір

ром усёй Русі". Заваяваў Ноўгарад Вялікі і нават ваяваў са сваім зяцем вялікім князем літоўскім Аляксандрам Казіміравічам, жонка якога Алена Іванаўна папракала бацьку, чаму ён нападае на літоўскую ўсходнюю землі. Расійскую імперию ўтварылі Іван III, Іван IV ды Пётр I. Былі і ў ВКЛ вялікія князі Альгерд, Вітаўт, Стэфан Баторый ды Ян III Сабескі, дзяржаву якіх па плошчы і міжнародным значэнні можна параўнаны з імперыяй. Нагадаем чытчу, што Ноўгарад Вялікі быў прымусова далучаны да Масковіі Іванам III у выніку бітвы на Шалоні ў 1471 г. Маскоўска-наўгародскія войны вяліся ў 1456 г., 1471 г. і 1477-1478 гг. (Прыгадаем таксама несупынныя войны, якія вялі юнацтва дзяржава ў XVI - XVII стст. з усходнім суседам.) Затым Вялікі Ноўгарад быў разбураны Іванам IV у выніку шашцітынёвай крывавай расправы з наўгародцамі зімой 1569/1570 гг. Іван Грозны ў выніку пагрому і рабавання знішчыў некалькі дзесяткай тысяч жыхароў Ноўгарада. Лепшыя людзі (баяры, купцы і майстры) былі вывезены з Ноўгарада ў Масковію. Аб гэтым напісаны ў гісторыі Расіі і ў гісторыі Ноўгарада Вялікага. У выніку практична загінуў яшчэ адзін усходнеславянскі народ - наўгародцы (ільменьскія славене), які меў надзвычай адметную, багатую гісторыю і культуру. Узгадаєм у суседзі чаргу, што адбылося на нашых землях у часы крывавых нашэсцяў Івана IV і праз стагоддзе Аляксея Міхайлавіча. Чым тая ж "трубяцкая разніца" ў Мсціславе і падобныя дзікунствы ў многіх іншых мясцінах нашай краіны не падобны да "наўгародской разні"?! Але пэўныя адрозненні ўсё ж ёсць: мы высталі і захаваліся як народ ад поўнага знішчэння і асіміляцыі, а наўгародцы - не, бо мы на той момент захавалі сваю дзяржаўнасць.

Больш жахлівия наступствы наступяць для нас пазней. Вось першы важны гістарычны ўрок!

8 (20) верасня 1862 г. у Ноўгарадзе быў адкрыты помník "Тычагодзе Расії", на якім ёсць 6 скульптур наших землякоў - епіскап беларускі Георгі Каніскі, вялікі князь літоўскі Гедзімін, Альгерд, Вітаўт, троцкі і жамойцкі князь Кейстут, пскоўскі князь Даўмонт. Зразумела, там не хапае тых славутых асоб, якія мной былі названы напачатку. Трэба і нам паставіць аналагічны помník тысячагадовай дзяржаўнасці ў Палацку. Дарэчы, да згаданага наўгародскага помníка меў давыненне і наш зямляк скульптар Міхail Мікешын.

У беларускай гісторыі назаўсёды застануцца і такія імёны асобай, якія прычынілі шмат шкоды беларускай дзяржаўнасці, а значыць і беларускаму народу. Гэта Уладзімір Святаславіч, Уладзімір

Манамах, Уладзімір Ягайла, Аляксей Міхайлавіч Раманаў, Кацярына II, Аляксандар Суворав, Іосіф Сямашка і Міхайл Мураўёў, Барыс Берман і Аляксей Наседкін, Адольф Гітлер. Уніяцкі мітропаліт Іосіф Сямашка скасаваў Беларускую ўніяцкую царкву, якую Кастусь Каліноўскі слушна называў нацыянальной царквой нашага народа. Тады ж быў знішчаны значны пласт ўніяцкай культуры. На жаль, мы Беларускую нацыянальную ўніяцкую царкву так і не адрэдзілі, бо існаванне некалькіх парадій у буйных гарадах - гэта не нацыянальная царква.

Сапраўдную гісторыю Беларусі наш народ ведае слаба. За царскім часам і савецкім нам яе расказвалі з пазыцыі Расіі, а ў той жа час свой погляд на Беларусь навязвалі палякі. У выніку гэтага пра 4 вайны Маскоўскай дзяржавы з Вялікім Княствам Літоўскім у XVI ст. за беларускія землі і пра 13-гадовую вайну (1654-1667 гг.) Рэчы Паспалітай і Маскоўскага царства мы нават і не ведалі, а між іншым тая вайна гадамі вялася на беларускай зямлі і ў выніку яе мы старападарожнікі. Гэта нам ужо ўдалося зрабіць у 1980-1990-х гадах. Тут заслуга належыць Генадзю Каханоўскуму, Міхасю Ткачову, Міколу Ермаловічу, Анатолю Грыцкевічу і Захару Шыбеку, а на пачатку XXI ст. іх справу прадоўжылі Генадзь Сагановіч, Алег Трусаў, Валянцін Голубеў, Аляксандар Смалянчук і іншыя. А нашы гісторыкі-краязнаўцы Фёдар Шкляраў, Але́сь Белакоз, Анатоль Бель і Анатоль Рогач стварылі мясцовыя краязнаўчыя музеі або паставілі шэраг гістарычных помнікаў сваім землякам. Яны браўлі прыклад з такіх энтузіястў мінулага, як браты Тышкевічы, Еўдакім Раманаў і Язэп Стаброўскі.

Нельга гісторыю палітызаваць. Яна павінна быць нейтральнай, а пра падзеі ў ёй павінна расказваць прадаўзіў. Кепска, што сёння нашы лепшыя гісторыкі (дактары і кандытаты гістарычных навук) працуяць не ў Беларусі, а ва ўніверсітэтах у Вільні, Варшаве і ў Ізраілі.

Гісторыя беларускага народа, як і гісторыя наших суседзяў, шмат у чым павучальная для новых пакаленняў. І трэба ўмесьці з адмоўнага і становічага досведу наших продкаў зрабіць неабходны і правільны вынік. На жаль, калі прааналізуваць сучаснае палітычнае і міжнароднае становішча Беларусі, мы не зрабілі належны вывад, працягваючы наступаць на адных і тых жа граблі і не хочам заўважаць сваю гістарычную памылку. Чаму ж так здарылася?

Беларусь здаўна аказаўлася на стыку дзвюх цывілізацый - усходній і заходній - і на стыку дзвюх плюніяў хрысціянства - каталіцызму і праваслаўя. Гэта ўсё паўплывала на менталітэт беларускага народа, з яго спагадлівасцю і памяркоўнасцю. І карані яго ідуць у V стагоддзе, калі на тэрыторыі Беларусі адбывалася славінізація балтав. Уменне жыць у згодзе і міры з суседзямі мела як станоўчы, так і адмоўны бакі, што іншы раз у сваіх інтарэсах выкарыстоўвалі суседзі, калі яны мелі ваяўнічых кіраўнікоў. І наадварот, нашы сладкія князі, выдатны

палкаводцы Усяслаў Чарадзей і Вітаўт Вялікі, якія вялі ваяўнічую палітыку і ўмацоўвалі дзяржаўнасць на сваіх землях, здабылі ў гісторыі славу для свайго народа і свайго гаспадарства. Мінулі стагоддзі, змянілася шмат пакаленняў, а яны засталіся ў гісторыі як асобы, якія здабылі гонар нашаму народу.

З далёкіх часоў Сярэднявечча ў нашых продкаў ліцвіні і русінаў цягнецца адна загана, якая захавалася ў беларусаў нават цяпер. Гэта загана - зайздрасць, якая выклікае суперніцтва і варожасць. Суперніцтва і варожасць узімка сярод культурна-адміністратyўных цэнтраў усходніх славян: спачатку паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, а ў канцы Сярэднявечча і на пачатку Новага часу - паміж Масквой і Вільні.

Варожасць паміж князіямі ўзімка ўзыходзіць на выніку змагання за пасад, за ўладанне, за жанчын. У выніку барацьбы князёў за ўладу праліта шмат крываў і загублены жыцця. Да магання менскага князя Глеба Усяславіча на полацкія землі прывялі да першай хатнай вайны на крывіцкіх землях. Да найбольш значнай хатнай вайны на тэрыторыі Крывіц трэба аднесці паходы драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскага князя Глеба Усяславіча на барацьбу паміж Кіевам, Ноўгарадам і Палацкам, затым паміж Палацкам і Смаленскам, Палацкам і Менскам, Наваградкам і Уладзімірам Валынскім, яшчэ пазней паміж Палацкам і Вільні, але падтрымаваць гэта не ўдавалася. Аднак даўгі час змагання за пасаду драўка і полацка-гняздоўскаг

Алесь Макраюў

ПАРЦЭЛЫ

***	Залатым
Беларускі люд...	Ядром...
"Упрыгожаны"	Праляцела
рускамоўем...	Маланка...
***	***
Вяртанне ў	Даўгавухі...
родную вёску,	Даў лататы
Якой...	З грады...
Насамрэч няма?	Шкодны заяц!
***	***
Ласкавы...	Гародны
Бэзавы дзень	Дэльфін...
Нараджэння	Кабачок
Ў пазда...	кругабокі...
***	***
Галубка дзікая	Бур'ян...
Прылятала...	Не заглушы
Надзею і пёрка	Святаяннік.
Падараўала...	Сонечна...
***	***
Пчаліны	Сівога
Гім...	Дзяцінства
Вэлюму	Жнівіенская
Яблыні...	Аблокі...
***	***
Дух	Капа...
Мой -	Працяжнікаў
Дзіця	Складзеная
Божае?...	Мурашкі...
***	***
Савецкага	Дзялянка
Часу...	У лесе...
Нялітасная	Сумны
Дажынкі...	Падсвежнік...
***	***
У хатах	Шыпенне
Печы...	Гадзюкі...
З цэглы	Бы шыны
Царквы?..	Прабітай...
***	***
Паснулі	Рыпенне
Касцы...	Ботаў...
На лузе	Нібыта
Лазы копы.	Вупражы...
***	***
Кляны...	Гаюча...
Каля загінутай	Пахне
Хаты...	Смалой
Трох сыноў?	Падтопа...
***	***
Поле	Спагеци...
Жыція...	На забытай
Зарасло	У пограбе
Гадамі...	Бульбе...
***	***
Матуліны	Юшку...
Сны...	Забыў адкрыць
На плачы	Дымна ў хаце
ў сына...	I горка...
***	***
Чырвонае	Цёплы...
Пужала...	Кастрычнік.
На суседскім	Лета
Падворку...	Прысак...
***	***
Ніводнага	Роднай
Зуба...	Хаты...
У майго	Дзедавы
Аднакашніка...	Вочы...
***	***
Жыццё...	Душа...
Як ці заварка	Кантужанага
Гарбаты	Вайной
Пакецика...	бацькі...
***	***
Здзічлага	Восені
Саду...	Золата...
Драпежная	На магілцы
Лапа...	Матулі...
***	***
Раскрытая	
Пашча...	
Балотнага	
Вываратня...	

5 красавіка 2018 года ў Нацыянальным гісторычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася сумесная выставка скульптара Сяргея Аганава (1974 г.н.) і мастака-графіка Ігара Гардзіёнка "На адным полі ваяры". Экспазіцыя ўключае больш за 30 твораў.

Аганоў Сяргей Левовіч скончыў Беларускую дзяржаўную акадэмію мастацтваў па спецыяльнасці "скульптура". Удзельнічае ў мастацкіх выставах з 2001 года, сябрав грамадскага аб'яднання "Беларускі саюз мастакоў". З 2005 г. працуе ў галіне станкавай манументальнай скульптуры. Сярод творчых дасягненняў помнік па-геройску загінуламу курсанту Зміцеру Гвішыні (Менск 2004), брама ў храме-помніку Усіх Святых (сумесна з Андрэем Хашнёўскім, Менск, 2013-2017), мемарыяльная дошка Янку Купалу (сумесна з В. Нячай, Вільня, Літва), скульптурная кампазіцыя "Войт", прысвечаная атрыманню Менскам Магдэбургскага права (2014 г.), помнік князёўне Анастасіі Слуцкай (Слуцк, 2016 г.), помнік Давыду Гарадзенскому (Гародня, 2017 г.). Перамога ў конкурсе на помнік "Гедымін - заснавальнік Вільні".

2012 г.), ілюстрацыі да кніг Ю. Мазго "Адвечныя скрабы Радзімы" (выдавецкі дом "Звязда", Менск, 2013 г.), М. Мятліцкага "Скарб бяздонны. Легенды і паданні" (выдавецкі дом "Звязда", Менск, 2016 г.).

Гардзіёнак Ігар Леанідавіч скончыў Беларускую Дзяржаўную акадэмію мастацтваў па спецыяльнасці "графіка". Удзельнічае ў мастацкіх выставах з 1992 года, сябрав грамадскага аб'яднання "Беларускі саюз мастакоў" з 1997 года. Пратце ў станкавай і кніжнай графіцы, жывапісце і дызайне. У Беларускай Дзяржаўнай акадэміі мастацтваў працуе з 2004 г. У 2011-2017 гг. загадчык кафедры малюнка, жывапісу і скульптуры, дацэнт кафедры малюнка. Сярод творчых прац ў кніжнай графіцы вылучаюцца: троپічы "Шлях на Грунвальд" (2010), "Гедзімін. Карапеўства Літвы і Русі" (выдавецтва Татарнікаў С.Ю., Менск,

2012 г.), ілюстрацыі да кніг Ю. Мазго "Адвечныя скрабы Радзімы" (выдавецкі дом "Звязда", Менск, 2013 г.), М. Мятліцкага "Скарб бяздонны. Легенды і паданні" (выдавецкі дом "Звязда", Менск, 2016 г.).

Выставка будзе працаваць па 30 красавіка.

А вось 6 красавіка 2018 года мастацкая галерэя "Беларт" грамадскага аб'яднання "Беларускі саюз мастакоў" запрасіла на адкрыццё вы-

пендыяткай прэзідэнцкага фонду па падтрымцы таленавітай моладзі. З 2002 года актыўна удзельнічае ў рэспубліканскіх і міжнародных выставах.

У 2010 г.- удзельніца другога беларускага біенале жывапісу, графікі і скульптуры; удзельніца выставы краівідаў (Палац Мастацтваў).

У 2012 годзе - удзельніца рэспубліканскай мастацкай выставы "Тастамант" трэцяга беларускага біенале жывапісу, графікі і скульптуры (таксама Палац Мастацтваў). Таксама ўдзельніца выставы, прысвечанай юбілею Янкі Купалы і Якуба Коласа. Удзельніца міжнароднага біенале акварэлі (г. Петразаводск, Расія). Удзе-

Юлія Мацура
Выставка жывапісу

ставы жывапісу Юліі Мацуры "Водгук святыя". Мастачка нарадзілася 27 лютага 1984 г. у Менску. У 2002 годзе скончыла Менскі каледж мастацтваў, а ў 2008 - Беларускую дзяржаўную акадэмію мастацтваў (кафедра графікі). З 2008 г. - сябрав Беларускага саюза мастакоў. Пратце ў тэхніцы афорту, літаграфіі і жывапісу. Працы знаходзяцца ў прыватных калекцыях Беларусі, Украіны, Кітая, Іспаніі, Нямеччыны, Швейцарыі, Фінляндый, ЗША, Расіі, Ізраіля...

У 2005 годзе дзяўчына атрымала Гран-пры пленеру экспілібриса ў г. Крыжова (Польшча). Спадарыня Юліі з'яўляецца сты-

льнічала ў выставе віцебскіх мастакоў "Партрэт горада", таксама ў міжнародным біенале акварэлі "Вада + фарба".

У 2016 годзе творчая асона ўдзельнічае ў персанальнай выставе жывапісу і графікі "Засталася цішыня" ў мастацкай галерэі "Беларт" ГА БСМ і іншых мерапрыемствах...

На адкрыцці выставы выступілі Ларыса Фількіштэйн, Уладзімір Савіч, Юры Падолін, Юры Хілько і іншыя асобы. Было цікава. Карціны ў галерэі даступныя для прагляду па 30 красавіка.

Аляксей Шалахускі,
гісторык
культуры,
журналіст-фрылансер.

Стакгольмская школа
эканомікі ў Рызе

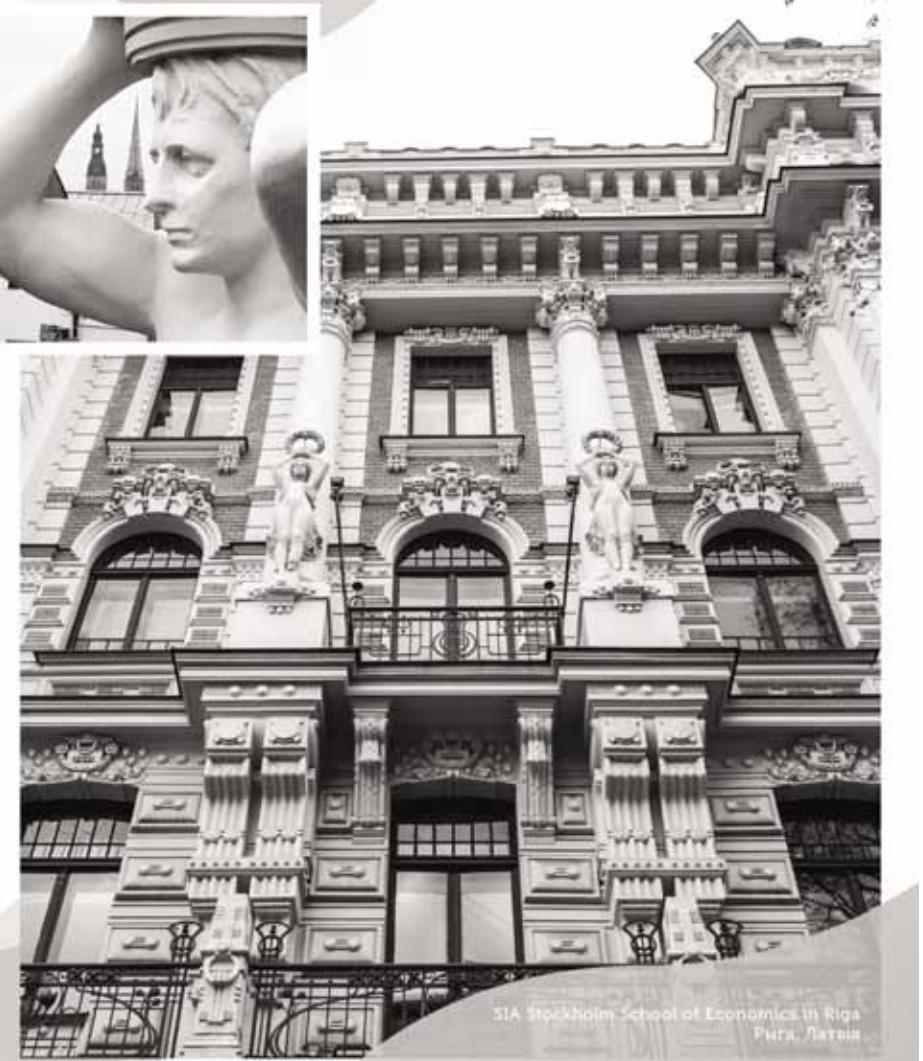
Балтыйскі лідар у бізнес-адукацыі

Мы гадуем таленты

Індывідуальная кансультаты
для бізнес-кампаній

www.sseriga.edu
office@sseriga.edu
+371 67015800

Першы раённы Велікодны фестываль у Нясвіжы

... я жыву - між "нямокна" і "хочаца"...
я тужу - між "няхочаца" і "трэба" ...
як на ручкі дзіцёнак просіціа,
малю Бога: - ... вазьмі на Неба!..
- слухай спевы спрадвечнага ладу ...
чуй - якая ў іх сіла ѹ краса...
Неба ў сэрцы тваім, маё чада ...
толькі ты не сыходзь з яго сам...

Алег Бембель.

Свята Вялікадня падабаецца ўсім без выключэння, яно аўядноўвае, запрашае да сумоў людзей розных канфесій і званнія. Пацвярджэнне гэтым словам - першы Велікодны фестываль, які адбыўся ў Нясвіжы 15 красавіка бягучага года. У ім прынялі ўдзел святары Нясвіжскага дабрачыння, манахія рыма-каталіцкай парыфіі Божага цела ў Нясвіжы сястра Людміла, наведальнікі нядзельных школ, прадстаўнікі духоўна-асветніцкага цэнтра "Існась", што працуе пры Нясвіжскай цэнтральнай раённай бібліятэцы ім. Паўлюка Пранузы, аматарская калектывы Нясвіжчыны.

Фестываль распачаў вядоўцы Раман Грышын і Кацярына Кастурбай вершам Алега Бембеля (манаха Іаана) "Я жыву між "нямокна" і "хочаца" ". А першыя акорды фестывалю прагучалі ў выкананні хору храма Узнясення Гасподняга пад кіраўніцтвам Ірыны Чысцяковай. Вельмі стараліся падтрымаць святочны настрой ва ўсіх, хто сабраўся на свята, і ўдзельнікі дзіцячага хору храма Георгія Пераможца г. Нясвіжа пад кіраўніцтвам Хрысціны Пятрэнкі, юныя прадстаўнікі брачтва Прэабражэння Гасподняга Троіцкага храма вёскі Салтанай-шчына (кіраўнік Алег Абрамовіч), наведальнікі тэатральнага гуртка "Агеньчык" СШ № 4 горада Нясвіжа.

Да іх далучыліся народны ансамбль песні "Млечны шлях" пад кіраўніцтвам Таццяны Казловай, вакалісты вакальнай студыі "МІКСТ" Злата Верамчук і Юлія Шчарбакова, танцавальная калектывы "Вясёлка" (кіраўнік Настасся Стульба), "Пугаўкі", "Кропелька" (кіраўнік Алены Капуста), народны ансамбль песні "Лянок", народны ансамбль песні "Забава" Гарадзейскага цэнтра культуры" (кіраўнік Вольга Александровіч), народны ансамбль песні "Згода" (кіраўнік Іна Філіпава), народны ансамбль песні "Ланская бяседа" (кіраўнік Таццяна Мароз) і многія іншыя.

Вельмі спадабаліся несвіжанам велікоднія акцыі "Дрэва", пад час якой усе ахвочыя змаглі ўпрыгожыць Велікоднае дрэва самарабінымі яйкамі і "Велікоднае свята - размалоім свята разам", дзе маленкія нясвіжцы пасправавалі стварыць пісанку.

Падчас фестывалю былі падведзены вынікі дзясятай раённай Велікоднай выставы "Яечак сёлета багата - мы шчыры сустракаем свята", якія агульна старшыня журы Марына Пятроўна Канавалава.

Несвіжанам у гэты дзень былі прапанаваны і майстар-класы ад народнай умельцаў

Алены Хоміч і Ганны Міхайлік (саломапляценне), Вольгі Пастуховіч і Таццяны Бутрымовіч (вышыўка), Кацярыны Мяленкі (роспись па дрэве), Святланы Мартас (бісерапляценне).

Усе ўдзельнікі свята былі адзначаны падзякамі аддзелаў ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі, адукацыі, спорту і турызму Нясвіжскага райвыканкама, Нясвіжскага РК ГА "БРСМ".

У свяце прынялі ўдзел і наведальнікі сямейнага клуба "Згода", што працуе пры Нясвіжскай цэнтральнай раённай бібліятэцы імя Паўлюка Пранузы. Сем'і Таццяны і Аляксандра Высоцкіх (пяцёра іх дзетак з шасці ўваходзяць у тэатральны гурток "Агеньчык"), Таццяны і Уладзіміра Бутрымовічаў, Сяргея і Наталлі Каладзінскіх, Аляксандра і Надзеі Нялюбіных, Анатоля і Алены Франчукоў, якія не раз дапамагалі ў арганізацыі мерапрыемстваў духоўнага плану ў Нясвіжы, таксама былі адзначаны падзякамі.

Ініцыятарам правядзення фестывалю стала дырэктар ДУК "Нясвіжскі цэнтр культуры" Ганна Дэмітраўна Віннічак.

Яе ініцыятыву падтрымалі ўсе супрацоўнікі ўстановы, якую яна ўзначальвае, кіраўніцтва раёна ў асобе старшыні райвыканкама Генадзя Міхайлавіча Салаўя, начальнік аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Аляксандра Віктаравіча Круглікі, начальнік аддзела адукацыі, спорту і турызму Нясвіжскага райвыканкама Алена Уладзіміраўна Клішэвіч, Нясвіжскага РК ГА "БРСМ" Хрысціна Літвіна.

нава, дырэктор Нясвіжскай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя Паўлюка Пранузы Людміла Вітко, дабрачынны Нясвіжскі царкоўнай аругуі пратоіерэй Аляксандар Данчанка, ксёндз рыма-каталіцкай парыфіі Божага Цела ў Нясвіжы дэкан Нясвіжскага дэканата Віталь Скрыга і многія іншыя несвіжане, неабыкавыя да спраў духоўнасці.

Бог дарыць усім нам любоў, спакой і радасць. Нясе гэтыя каштоўнасці ў кожны дом, пасяляе ў кожную душу. А нам застаецца толькі прыняць Яго падарункі з удзячнасцю. І памятаць не толькі пра зямлю, якая ў нас пад ногамі, але капі-нікалі ўглядзіцца ў бязмежныя прасторы неба. Тому ёсьць надзея, што добрае пачынанне, распачатое на Нясвіжыне, абавязкова будзе мець праяг.

Валянціна Шчарбакова.

Калі падымаешся вышэй, бачыш дзвіносную прыгажосць!

Году малой радзімы прысыці ю новую выстаўку мастацкіх фотаздымкаў "Нечаканая Беларусь" вядомы фотамайстар Сяргей Плыткевіч, дырэктар выдавецтва "Рыфт" і Фонду надтрымкі жывой прыроды "Чырвоны бор". Аўтар шматлікіх фотаальбомаў, турыстычных даведнікаў, збору паштовак на працягу дзесяцігоддзяў дзеліца з гледачамі сваім унікальным бачаннем хараства нашай зямлі.

З вышыні птушынага палёту ён адпістрываў разліў Припяці, убачыў Полацк, Віцебск, Гірвяты, Ашмяны, Менск. Паказаў, як выгінаюцца дугой блакітныя стужкі рэчак, як пераліваюцца рознымі колерамі лісі і рассыпаюцца бісерам маленкія купінкі і выспачкі сярод вялікіх балот, Яго кнігі "Беларуская экзотыка", "Нечаканая Беларусь", "Планета Беларусь", "Дзіка прырода ў цэнтры Еўропы", "Ад Полацка пачаўся свет" і шэраг іншых - лютэсрка нашай краіны для замежнікаў. Выставы фотаздымкаў Сяргея Плыткевіча праходзілі ва Уроцлаве, Кракаве, Варшаве, Маскве, Празе, Вільні, Таўрагу, Абу Дабі.

Сяргей Міхайлавіч нарадзіўся 7 жніўня 1963 года ў вёсцы Ванюжычы Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці. Фатографаваў ён пачаў з чатырацццю гадоў. Усё пачыналася з раманткі, з турыстычных паходаў, з жадання здымыць, і адчуўшы гэта, маци падарыла хлопцу фотаапарат "Вілія", які набыла на 13-тую зарплату. Полацкі лясны тэхнікум паглыбіў павязь юнака з прыродай і прыхільнасць да ўсіх дзвіносных лясных істот, А факультэт журналістыкі, на які Сяргей паступіў у 1982 годзе, дапамог адшліфаваць майстэрства фатаграфіі, даў досвед працы ў студэнцкім перыядычным друку, а таксама - будатрадаўскі досвед. Яго ідэалам ў журналістыкы былі Васіль

Пляско і Юрый Рост.

Сяргею давялося падрацаўцаць у студэнцкім атрадзе, які разбіраў завалы пасля землятрусу ў Арменіі. З калегам Сяргеем Брушко ён рабіў здымкі ў Чарнобыльскай зоне.

На стужкы засталіся сляды рэдзяціў... Ён аў ехаў усю Беларусь, здымай Налібоцкую і Белавежскую пушчу, Браслаўшчыну. На пытанніе, як началі стварацца здымкі з вышыні, вядомы фотамайстар адказаў:

- Хацелася знайсці незвычайні ракурс. Я ўбачыў кніжку аднаго французскага фатографа, які зняў увесі свет. Я вырашыў зрабіць так пра Беларусь. Дапамаглі сябры з Полацкага ляснога тэхнікума. У нас быў спецыялізація лётчык-назіральнік, той які фіксуе пажары і паведамляе ў Міністэрства надзвычайніх здравін. Увеські Полацкага ляснога тэхнікума працавалі па ўсёй Беларусі. Яны пачалі браць мяне з сабой, з імі я рабіў цікавыя панарамныя здымкі. Спачатку я лятаў з "Беллес-авія", а потым мы маглі самі замаўляць вергалёт. Цяпер я набыў квадраконтар і падымаўся на ім у неба.

Калі ты ўздымашся ў вышыню, то бачыш усю Беларусь, якая была 20, 30 і 100 гадоў таму. Ёсьць такія мясціны, якія абсалютна не змяніліся. Такім іх будуть бачыць наше дзеці і ўнукі. Існуе тэрмін: мора Герадота або Палесская Амазонка. У прадаўзівасці яго пераконваешся на вышыні. Мяне як паляшка ўражвае разліў Припяці.

Калі пралятаеш над купалам Сафійскага сабора і бачыш, як Палац упадае ў Заходнюю Дзвіну - адчуваеш, што гэта калыска нашай беларускай цывілізацыі. Адзін са старожытнейшых гарадоў Беларусі. У нас з Уладзіміром Арловым выходитца кніга "Ад Полацка пачаўся свет". Пісменнік напісаў цудоўныя тэксты, а я імкніўся адпаведна сфатаграфаваць. Полацк - радзіма Уладзіміра Арлова, і для мяне гэты

горад стаў другой радзімай, бо там я вучуўся ў тэхнікуме.

Прадстаўляючы фотаздымкі з новай экспазіцыі, Сяргей Плыткевіч распавёў пра запаведны і малаўнічы мясціны Беларусі.

- Прывядны комплекс "Чырвоны бор" ахоплівае два заказнікі на тэрыторыі Верхнедзвінскага і Расонскага раёнаў. Увідецце: 300 метраў - балаціна, а пасля адразу ж - гара, потым - сасновы бор, альшаннік, рака, шмат азёр... Верхавое балота Ельня на думку спецыялістаў з'яўляецца самым вялікім у Еўропе. Калі падымаешся ў бачыш дзвіносную прыгажосць. На гэтым балоце ёсьць возера Ельня, возера Плоскае, казачнае возера Курганістое. А на азёрах - мноства фантастычных астравоў!

На падсумаванні Сяргей Міхайлавіч падзяліўся наўной пра адкрыццё новага інтэрнэт-ресурса www.planeta-belorussia.by

- Перспектыва - за новымі тэхналогіямі. На гэтым тыдні мы адкрываем маштабны інтэрнет-проект "Планета Беларусь", які я рабіў два апошнія гады. На ім будуць прадстаўлены ўсе цікавосткі, турыстычныя маршруты, сядзібы, звязаныя з дзесяццю пісьменнікамі. Праз сайт можна будзе выбраць маршруты і месцы для адпачынку, замовіць і аплаціць іх. У будучыні гэты проект будзе знакавым для нашай Беларусі. Апошнія 25 гадоў я займаюся прафесійным турызмам і ведаю, як важны для краіны добры імідж. Можна будзе набраць на сайце любы аўбект: царква ў Расонах, касцёл у Вушачах, возера Ізубрыца - і пачытаць гісторыю будынка, пабачыць, як ён зараз выглядае і знайсці, якія дарогі туды вядуць, дзе можна побач спыніцца. Вельмі сучасны рэсурс. Тэсты стваралі аўтары нашага краязнаўчага выдавецтва. на-прыклад, з раённага цэнтра Бяроза пісала Валянціна Казловіч, якая родам з гэтых мясцін.

Пра сваю сям'ю спадар Сяргей распавёў:

- Мая жонка Наталля з'яўляецца рэдактарам сайта "Дзіка прырода". У нас - сын і дачка. Дачка стала мастаком і рабіць жаночыя капляношыкі. Мы вырашаем єўрапейскую проблему, наш зязьц - курд з Ірака.

Выстаўка "Нечаканая Беларусь" дэманструецца ў мастацкай галерэі "Атрыум" Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Эла Дзвінская,
фота Сяргея Плыткевіча.

Дзякуючы Юзафу Шукевічу - пляменніку Вандаліна Шукевіча, мы атрымалі масчымасць надрукаваць фрагмент тэксту аб падзеях паўстання 1863 г., напісаны праз гады Вандалінам Шукеічам на падставе ўласных успамінаў дзяцінства. (Рэд. "Віленскага Кур'ера").

У памятным для кожнага мясцовага чалавека студзені 1863-га года амаль што не было зімы. Толькі трохі закранула яна сваім снежным крылом нашу краіну і ўмацавалася дзесяць даўёдка за Дзвінай і Дняпром, пакінуўшы зямлю голай і бруднай, але не замарожанай, а загорнутай у шэрэя туманы, якія час ад часу разрывала яркае сонца, якое дасылала зямлі свае гарачыя пасалункі. Стэрэйшыя людзі не памяталі таго, чи цяпля ў гэтую пару і прыпісвалі такую з'яву ласцы Пана Бога, які злітаваўся над тымі, хто пакінуў свае сямейныя агмені і саме дараге ў жыцці, хто туляўся па лясах і ваяваў на баку свягла пры гэтым цэлымі тыднямі не меў даху над галавой.

У красавіку вясна была ўжо ў самым росквіце, яна расцягвалася па зямлі, якая ўжо прачнела ад зімовага сну, свае чародзейныя дары і напаўняла людскія сэрцы надзеяй.

Надзея! Хто тады не меў яе ў нашым краі? Каму не мройліся вялікія планы адбудовы сваёй дзяржавы? Но, хто не марыў - той не меў веры ...

"Гэтая труна, якая стаіць падпёртая рукою гіганцкага кама, разломіца" ². Хто не чакаў уваскрасення! Але іншыя былі планы. Ўсіявышня! Гром праходзіў за громам, герой гінуў за ідзю і пакідалі пасля сабе пустату, якую нельга было запоўніць. Нягледзячы на вялікія высілкі герояў, Святая справа не перамагла.

Адна з першых сцен гэтай гісторычнай трагедыі разыгралася ў Лідскім павеце. Галоўным акцёрам драмы быў Людвік Нарбут, сын Тэадора, знанага гісторыка Літвы. І трэба сказаць, што Людвік выканану даручаную яму ролю памістэрску. Згодна з меркаваннемі спецыялістаў, ягоная тактыка вайны была настолькі дасканалай, што яе потым выучалі ў вайсковых школах як узор партызанкі. Быў ён тут майстрам, загартаваўся ў агні вайны на Каўказе, куды быў сасланы з віленскай гімназіі ў 1848 г. і 11 гадоў служыў шараговым жаўнерам, удзельнічаў у больш, чым у 90 сутычках і вялікіх бітвах. Вярнуўся дамоў, бо крою заслужыў афіцэрскі чын. Ледзь паспейшоў адпачыць ад небяспечных вайсковых спраў і прызычайца да цяпля хатнага агменя, як Айчына, якая пачала ўстаўца з труны, паклікала яго да зброі. Прызначаны кіраваць збройнымі паўстаннем на Лідчыне ён збірае людзей і на Грамніцы, выконваючы свой абавязак, выступае з групай байцоў. Але я не маю намер пісаць гісторыю партызанска груху, якім на працягу больш двух месяцаў кіраваў Нарбут. Хацеў бы толькі дзеля памяці нашага героя і яго сяброву падаць некалькі успамінаў з тых бурлівых дзён,

якія засталіся нават у маёй дзіцячай памяці.

Людская памяць ненадзейная. Асабліва ў памяці дзіцячых гадоў часта нават дробныя дэталі могуць мець вялікую вагу, заціраючы больш значныя эпізоды і такім чынам ствараючы невыразнае хаатычнае цэлае з якога час ад часу усплываючы розныя факты і фактыкі. У маёй памяці, перад усім, захавалася адчуванне напружанасці, якое ахоплівала мяне, калі я здалёк бачыў жаўнерскую масу якая сунулася па дарозе ад чыгункі³. Гэтая жаўнерская маса рабіла ўражанне гіганцкай змяі, у якой зіхаяць на сонцы жалезныя шыбы - багнеты.

Я ведаў, што гэта змяя паўзе, каб зішчыць нас, і страх ахопліваў маю дзіцячую душу, як быццам я бачыў постачь самой смерці! І дзіўная рэчы - не думалася пра пагрозу сябе асабістама, хоць пагроза не раз была вельмі блізка па паўстанцы не амбіналі наш дом. Але я адчуваў што шэрэя маса на дарозе - гэта смерць нашых братоў, а бляск багнетаў гэта маланкі накіраваныя ў нашых герояў, якія змагаліся за волю. Далей памятаю агідныя ўражанні выкліканыя гукамі стрэлаў бітвы ў Лакштунцах⁴, потым глухія весткі пра паразу і рассеянне паўстанцаў, пра смерць Нарбута пад Дубічамі і нарэшце пра пахаванне ахвяр, енкі роспачы ўсіх дарослых.

Страчана надзея, цемра без променю агню, пекла.

Гэтыя успаміны мінунлага, нібы пералётныя птушкі, аблеслі мой розум. За ўвесе час не забылася гора аб забітых Злом, гэтым горам жылі старэйшыя пакаленні, гора, таму што столькі сіл і энергіі, столькі герайзму пайшло марна! Но колькі было неабходна герайзму, каб пайсці на смяротную справу, не маючи надзеі, што нават асабістая смерць створыць умовы для жыцця наступных пакаленняў. Такой надзеі Нарбут не мог мець, бо як прафесійны вайсковец добра ведаў моц абедвух бакоў. Бачыў, што паўстанне не толькі не пашыраецца, але нават наафараўт - гасне з кожным днём, што сілы з кожным днём змяншаюцца, а дапамога, якую чакалі, не прыходзіць. Але пры гэтым не падаў духам, змагаўся да апошняй кроплі крэві і аддаў сваё жыццё за Бацькаўшчыну. Сутычка ў Лакштунцах, гукі якой так адбіліся ў маёй дзіцячай душы, была аднонасна паспяховая. Но толькі не ўтрымаліся і адступілі перад рэгулярным войскамі, якія значна пераважалі, мелі нават гармату. Але ваявалі спраўна і значна прарадзілі шэрагі рускіх. Таму іх не пераследавалі, і паўстанцы маглі адступіць ў балоты рэк Котры і Пелясы на поўдзень ад Дубічай. Тут Нарбут, адчуваючы сябе ў адноснай небяспечы, дазволіў трохі адпачніць пасля доўгіх і цяжкіх

пераходаў, чакаў папаўнення з Троцкага павета. Не дачакаўся, бо 4 траўня выбухнула другая бітва, апошняя ў яго жыцці. Бітву пад Дубічамі добра не памятаю, ведаю толькі, што палкоўнік Цімафеев, высланы супраць Нарбута на чале аддзелаў гвардыі, стаяў каля Нарбута, а потым пайшоў у Дубічы, дзе ён нейкі час затрымаўся пе-

рад ударам па паўстанцах, якія атабарыліся паміж рэкамі і балотамі. Гэта прамаруджанне тлумачылася па-рознаму: адны даводзілі, што яго трymаў страх наядучы, бо не ведаў, якія сілы мае Нарбут і чакаў дапамогі, іншыя тлумачылі прамаруджанне міралюбнасцю Цімафеева, які не жадаў дарэмна ліць кроў сваіх жаўнеруў і таму

цягніць час, каб даць Нарбуту час адступіць у бяспечнае месца Гарадзенскай пушчы. За апошнюю версію кожа факт, з якога пачаўся бой: пасля трох ці чатырох дзён бяздзялення некалькі афіцэраў, лічачы, што паўстанцы далёка, выбраліся на лодках на паляванне і праз некалькі вёраст уніз па рацэ неспадзявана наткнуліся на паўстан-

ца. Той выстраліў і пабег да сваіх, а афіцэры як хутчэй вярнуліся ў Дубічы⁵. Адразу пасля гэтага рускае войска выйшла з Дубіч шукаць паўстанцаў. При пераправе цераз раку каля Дубіч па вузкай кладцы ім ніхто не перашкаджай. Жаўнеру праводзіў знаёмымі сцежкамі сярод балот селянін Базыль⁶ (павешаны потым паўстанцамі

¹ Kurjer Wilenski № 22 (2912), 24 stycznia 1934.

² "Ze grob ten peknie, co stoi wsrod swiata przyparty reke olbrzymiego kata" - радок Зыгмунта Красінскага (Zygmunt Krasinski).

³ У 1860-1862 гадах прац паўночна-заходні ўчастак Лідскага павета была пракладзена чыгуначная лінія Санкт-Пецярбург-Варшава прац Вільню, на якой былі пабудаваныя станцыі Вільня, Ландвараў, Руднікі, Алькенікі, Араны, Марцінкавічы, Парэчча і Гародня. Гэтая чыгунка актыўна выкарыстоўвалася ўладамі для перавозкі войск.

⁴ Ва ўрочышчы Лакштунцы адбываліся фінальныя падзеі бітвы пад Кавалькамі 20 красавіка 1863 г. Уздзельнік паўстання Міхал Эльвіра Андрыёў пісаў пра гэта: "Акружаныя і заціснутыя маскалямі, якія мелі за спраўу гонару разбіці аднага аддзела, што меў славу на Літве, цэлую ноц адступалі без дарог, змучаныя, галодныя, замёрзлыя. Ксёндз Гарбачэўскі, Крайскі, Нарбут і праваднік са свечакаў ў руках шукаюць дарогі па пушчы. Мы парамі, хістаючыся ад стомы і сплючы на марши, чапляючыся за калоды і выварантні, сунемся следам за агенчыкам. Бываюць хвіліны, што нашы праваднікі губляюць ўяўлізарнай пушчы, кажуць аддзелам спыніца, а самі разыходзяцца шукаць слядоў дарогі: тады адны стоячы, другія прысеўшы, іншыя абапёршицы зноў засынаюць чуткім сном. Зноў каманда: "Руш", - і цягненца сонная, змучаная дружына.

⁵ Пад раніцу, пераканаўшыся, што кружымімі вакол, кідаем асіяржнасць і галодныя спыняемся недалёка ад хаты лесніка ва ўрочышчы Лакштунцы. Пра выбор пазіцыі няма гаворкі. Бы мы думаем, што маскалы, збітыя нашимі начымі байдзяннем, пакінуть нас у спакоі. Затрымаўся ў сядэздзіне вялізага лесу, machenы за сабой балота, а перад вачамі невялікую прасеку, цераз якую вілася сцежка да лесніка. Сонца пачынае прыпякаць, пад адзінаццаць раніцы становіца горача. Кожны размисціўся, як може, захоўваючы, аднак, баявую лінію, павернутую фронтом да прасекі. Адны спячы, другія ядуць, іншыя выграваюцца на сонцы, некаторыя чытаюць кніжкі альбо лісты.

⁶ Калі другой пазіцыі ад паўднёвін зменены пікеты, цішыня ў лагеры нечуваючая, чуцён піск мух і камароў. Нарбут на хвіліну адышоў за зараснік, звяклай пільнасць на гэтых раз аслабла, цяпло і стома апанавалі ўсімі.

⁷ Рантам стрэл здоліць, а за ім два іншыя: "За зброю, за зброю!". Нарбут ужо паміж намі. Забурліла, як у катле, падхопліваючыца задрамаўшыя... пытальні, неспакой, замішанне. Толькі начальнік спакойны, гаворыць пасунуцца наперад на 300 крокоў і заніць баявую лінію па трох ўздоўж краю лесу і прасекі.

⁸ Пераканаліся тады, што можна халодная адвага аднаго чалавека. Усе, хвіліну назад трывожныя, неспакойныя, готовыя ўцякаць, зараз прытомныя, зручна пазаймлілі прызначанае сабе месца. Касінёры з афіцэрам у баявой калоне залеглі праз 200 крокоў за стралкамі. Тыя ж, хаваючыся за пнямі і ў кустах, галавой наперад з руляй перад сабой і пальцам на спуску, чакалі каманды да стральбы, а здоліць ўжо гралі маскоўскія трубы баявы сігнал: "Рассыпались молодцы! За камни, за кусты, по два в ряд!" Знаёмы той сігнал дагэтуль гучыць у вушах. У лесе, дзе кожны куст, кожнае дрэва хавае засаду, дзе николі нельга палічыць непрыяцеля, дзе кожнаму здаецца, што толькі ён і некалькі бліжэйшых яшчэ бароница, а рэшта ўжо ўцякла, дзе рэха сто разоў паўтарае стрэлы і рых маскалёў, а небяспека, здаецца, атачае з усіх бакоў - вайсковая труба робіць немалое ўражанне. "Пане Пілецкі, - гукае Нарбут, - вазьмі 10 чалавек і руши на рэжагнасцьроўку, - а праз хвіліну: - Калі ласка, не рызыкай". Пілецкі, былы студэнт Пецярбургскага ўніверсітэта, смелы, талковы, разважлівы, а прытым ветлівы і далікатны хлопец, быў улюблёнем усіго аддзела. Яму то Нарбут давяраў найрызыкуючай справы, пэўны ў тым, што той з іх смела і разважліва выйдзе.

⁹ Пасля адходу Пілецкага наступіла ціша, якой нават маскоўская труба не прарывала. Толькі сэрцы біліся хутчэй. Нарбут перабягае ўздоўж ўсёй лініі з шашкай у адной і шапкай у другой руцэ, спыняеца, слухае і зноў выглядае, ці ўсе на месцы.

¹⁰ Страшную цішыню неспадзявана разрываючы гукі некалькіх

3 успамінаў Вандаліна Шукевіча¹

Голас з Рудніцкай пушчы

Адзін з эпілогаў паўстання

цягніць час, каб даць Нарбуту час адступіць у бяспечнае месца Гарадзенскай пушчы. За апошнюю версію кожа факт, з якога пачаўся бой: пасля трох ці чатырох дзён бяздзялення некалькі афіцэраў, лічачы, што паўстанцы далёка, выбраліся на лодках на паляванне і праз некалькі вёраст уніз па рацэ неспадзявана наткнуліся на паўстан-

ца. Той выстраліў і пабег да сваіх, а афіцэры як хутчэй вярнуліся ў Дубічы⁵. Адразу пасля гэтага рускае войска выйшла з Дубіч шукаць паўстанцаў. При пераправе цераз раку каля Дубіч па вузкай кладцы ім ніхто не перашкаджай. Жаўнеру праводзіў знаёмымі сцежкамі сярод балот селянін Базыль⁶ (павешаны потым паўстанцамі

стрэлаў, загралі трубы, і далацца: "Ура-Ура", якое лес падхапіў

¹ "Ze grob ten peknie, co stoї wsrod swiata przyparty reke olbrzymiego kata" - радок Зыгмунта Красінскага (Zygmunt Krasinski).

² "Ura, wper'od, rebjata!". Твары, дыханне прыспешанае: "Пане начальнік! Ідуць шасцёркі, лінія велізарная, змінаюць крэлы!" - "Добра! На месца! Ціх... ніякіх галасоў! Хто крэкне - рассстраляю! Страваць прыцэльна! Чакаць, пакуль не загадаю! Каб мне ніхто не піскніў!"

³ У 1860-1862 гадах прац паўночна-заходн

Людвік Нарбут

з атрада Віславуха⁷. Так салдаты дайшлі да паўстанцкага лагера. Бой быў кароткім. Пасля першых стрэлаў Нарбут быў паранены ў нагу. Паплечнікі згрудзіліся каля яго і спрабавалі вынесці з прастрэльванага месца. На гэта зварнуў увагу непрыяцель і менавіта на гэтай групе сканцэнтраваўся агонь салдатаў, амаль што ўсе паплечнікі Нарбута былі забітыя (менавіта гэты момант наўмысаны ў Андрыёлі)⁸. Загінуў Нарбут, якога неслі на руках, загінулі Леан Крайнскі з Грышанішак, Францішак і Аляксандэр Бразоўскі з Гурнофеля, што пад Васілішкамі, Уладзіслаў Жукоўскі з Лашка, Губарэвіч, Пётр Янкоўскі, Пакемпіновіч, Скірмунт з Піншчыны, Ёдка з Петрашунцай, Лукашэвіч з ваколіцы Меканцы, селянін Грэмза з вёскі Ліпканцы і іншыя⁹. Рэшта паў-

станцаў рассеялася па лясах і часткова патрапіла ў руки ворага, часткова памерла ад ран і голоду, часткова далаўчалася да іншых паўстанцкіх аддзелаў. Але аддзел Нарбута пераставаў існаваць.

Пасля разгрому паўстанцаў, палкоўнік Цімафеев вярнуўся ў Дубічы і даў дазвол пахаваць палеглых з набажэнствам. Гэты, для таго часу, людскі ўчынак прынёс яму сімпатыню. Па лесе быў падабраныя трупы паўстанцаў, перанесеныя да мясцовага касцёла і зложаныя ў бабінцы.

Страшны, грэзны, а таксама балочны быў выгляд пакутнікаў зі свабоды, распартычных да кашуляў і ляжаўших ў рад, нібы эжатыя смерцю снашы. Такая невымерная павага, такая велич адчувалася ў гэтых постасцях, што мы глядзелі на іх, як на святых, як на найлепшую частку нашага народа, якую страцілі назаўжды і з якой назаўжды будуць пахаваныя нашы надзеі і самыя прыгожыя мары.

Вестка пра дазвол пахаваць герояў разышлася хутка і кожны паспяшыў да касцёла, і кожны прывёз ўсё неабходнае для цырымоніі пахавання. Людзей было так шмат, што яны запойнілі не толькі касцёл, але і ўсё могілкі, і адсюль да нябес уздымаліся маліты. Чуліся енкі і крыкі роспачы, гэтыя гукі плылі па хваліах блізкага возера, шумелі бурай у білазай пу-

шчы і агромністай скаргай уздымаліся да скляпення нябесаў, клічучы да помсты і ратунку народу, які гінуў. Усе ціснуліся ўнатоў, каб хоць здалёк пабачыць чорную панурую піраміду з нябожчыкаў, якія танула ў зелені, затопленая плынямі светла і дыму ад кадзільніц. Кожны стараўся назаўжды запомніць бледныя і змірцвелія дарагія рысы, якія яшчэ зусім нядайна жылі з запалам і любоўю да Айчыны. І прыняла іх парэшткі маці-зямля, якую яны так любілі, а людзі сваімі далонямі засыпалі іх вялікі, як народная крыўда, дол. Толькі скончыўся балочы абрад, толькі раз'ехаліся апошнія ўздзельнікі пахавання, як прыйшоў іншы вайсковы аддзел з казакамі, каб разагнаць сабраўшыся тутэйшых. Але спазніліся і таму, каб сцерці з паверхні зямлі след "бунтовщиков", толькі зруйнавалі курган над маўгілём. Некаторыя з мясцовага люду апавядалі яшчэ горшыя речы, а менавіта, што ўнахы труны былі выкапаныя і кінутыя пасярод возера. Зараз месца, дзе маўгілі герояў, адзначана доўгай упадзінай з каменем, на якім надпіс "Леан Крайнскі, 1863", пасярэдзіне¹⁰. Пуста і глуха зараз у гэтым закінутым кутку нашай Радзімы, нічога не напамінае трагедыі, якія тут адбыліся раней, і нават людская памяць гэтыя светлія вобразы нашай гісторыі захавала ў выцвільных барвах ...

Ці быў выслікі герояў марнімі?

Для паўната разумення падзеі у Лідскім павеце, дазволю сабе дадаць яшчэ адзін эпізод, які адбыўся пры канцы бою пад Дубічамі. Адзін з ўздзельнікаў быў паранены ў нагу,

страціў шмат крыва, і перамагаючы боль краўся ў бок мясцінчыка Забалаць. Паўстанец

прильг ў лесе, каб набрацца сіл і пабачыў вайсковы аддзел з афіцэрам на чале, які ішоў у яго бок. Ні хвіліны не марудзічы, не думаючы пра наступствы, ён выстраліў у афіцэра з пісталета і забіў яго. Жаўнеры кінуліся да паўстанца і літаральна ўзнялі яго на багнеты, пасля чаго вырашылі, што герой загінуў і таму пакінулі ў лесе, а цела афіцэра панеслі з сабой. Аднак, атрымаўшы шансаць ран, паўстанец не памёр, яго знайшлі і перанеслі ў бліжні маёнтак. Ён выжыў, цалкам выздравеў і зараз ранамі, якія пакрываюць яго цела, можа засведчыць праўдзівасць сваёй гісторыі¹¹. Гэта адзін з шматлікіх фактав, якія паказваюць баявы дух, што жыў у мужчын сэрцах наших ваяроў за свабоду і ўздымаў іх да вышыні супраўднага герайзму. Наша павага ім за пралітую кроў, за ахвяры якія яны панеслі дзеля Бацькаўшчыны. Павага да пакутнікаў якія загінулі з-за любви да свабоды. Хай памяць пра іх застанецца ў наступных пакаленнях, а пралітая кроў, нібы вясення плыні, хай угноіць глебу нашага духу, якія страцілі ўрадлівасць пад цяжарамі няволі і падрыхтуе яе да прыніцця божага пасеву.

Пераклад
Леаніда Лайкоша.

⁷ 1 чэрвеня па прысудзе Нацыянальнага Ўраду ў вёсцы Мантаты быў павешаны Адам Карповіч. Потым былі запісаны апошнія слова Карповіча, і мы ведаем на якія мове паўстанцы размаўлялі паміж сабой. Калі інсургенты шукалі вяроўку, каб павесіць здрадніка, ён сказаў ім літаральна наступнае: "Паны, нашто шукаеце вяроўку, я маю дзялянку, тай павесьце", у польскім тэксле кнігі за гэтымі словамі, запісанымі лацінай, ідзе пераклад на польскую мову. Здраднік вісіў два тыдні перад хатай Баневіча ў Мантатах, пакуль яго не знялі рускія салдаты. - Гл. Karbowksi W. Ludwik Narbutt. ... S. 128-130.

⁸ Вакол Нарбута сабралася групка самых верных байкоў. Яны адыходзілі, падтрымліваючы камандзіра і адстrelъваючыся. На гэтую групку быў накіраваны агонь большай часткі салдатаў. Амаль што ўсе, хто быў разам з Нарбутам, былі забіты. Апошнімі да палкоўніка падбеглі Уладзіслаў Клімантовіч і Севярын Якубоўскі, яны і пачулі яго апошнія слова: "Dulce est pro patria mori" ("Салодка памерці за Радзіму").

⁹ Паўстанцы, загінуўшыя пад Дубічамі:

1. Нарбут Людвік, 32 гады;
2. Бразоўскі Аляксандэр, 32 гады, лекар з Гурнофеля;
3. Бразоўскі Францішак, 35 гадоў, жыхар Гурнофеля;
4. Грэмза Казімір, 25 гадоў, селянін з Ліпканцай;
5. Губарэвіч Стэфан, 35 гадоў, жыхар Галавічполя;
6. Ёдка Станіслаў Ян, 22 гады, жыхар Петрашунцай;
7. Крайнскі Леан, 35 гадоў, жыхар Грышанішак;
8. Пакемпіновіч Юзаф, 22 гады, студэнт Кракаўскага ўніверсітэта;
9. Паплаўскі Уладзімир, 28 гадоў, жыхар Капчоха;
10. Скірмунт Тамаш, 30 гадоў, з Піншчыны.
11. Тарашкевіч Ігнат, 38 гадоў, фельчар з Ліды;
12. Жукоўскі Уладзіслаў Вандалін, 27 гадоў, жыхар Лашка.

¹³ Адам, прозвішча невядомае, сябар Нарбута.

¹⁰ Успаміны напісаны да 1914 г. 70 гадоў памілі паўстанцаў выдзялялася толькі адным каменем з надпісам "Лян Крайнскі, 1863", які ўсталявалі сям'я аднаго з 13 пахаваных тут паўстанцаў. У 1933 годзе, па ініцыятыве жаўнераў і афіцэраў 76-га Лідскага палка пяхоты ў Дубічах паставілі помнік памяці Людвіка Нарбута і палеглых паўстанцаў. Сродкі на яго пабудову былі собраны спецыяльным Камітэтам Лідчыны, на чале якога стаяў генерал Эдвард Рыдз-Сміглы. Прасткі помніка выкананы Фердынандом Рушчыц. У падножжju помніка закапаны пастамент помніка Мураўёву - Вешальніку, які быў паставілы расейскімі ўладамі ў Вільні ў 1888 годзе да 25 угодкі задушэння паўстання. Сам помнік быў вывезены з Вільні расейцамі ў 1915 годзе перад наступленнем немецкіх войскаў, а пастамент тырачай на пляцы Напалеона ў Вільні да 1933 года.

¹¹ Верагодна, гаворка ідзе пра Пятра Паплаўскага, пра яго - у наступных мемуарах.

Валер Санько

Свяцяць сонца і прыкметы

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Маскоўскае княства стала царствам, за пяцьсот гадоў бесперапынай экспансіі заваявала і русіфікавала мноства народу і племёнь Залатой Арды - фінаў, якутаў, бурагаў, туўцінай, чувашоў, мардовы, комі... Усе яны належаць розным чалавечым расам. Да іх усіх паняще старажытнарускай народнасці не адносіцца, а для беларусаў і украінцаў адносіцца. Чаму? Адказу німа.

Варагі - дружыны фрызы, готы, заходніх славян - стварылі Варажскую Русь. Некалькі стагоддзяў пасля Вялікага Княства Уладзімірскага, створане варажскімі князямі Кіева, стала перацягваць на сябе называліся ардынскімі пачалі называць цяпер рускім. Масква была улусам Арды, а не Руссю, як усё часцей яе называлі рускія карамзіны.

У нашых продкіў былі паняці ў ліцвін, жмудзін, русін, маскавіт. Паняці ў літвец, украінец, беларус, рускі наугул не існавала. Выдумалі адзінае руское племя, нібыта існавала да заваёвы Уладзіміра Суздалскае княства, хаця да 1772-1795 гадоў так званыя рускія ніколі не былі ў складзе Масковії. У ліцвінай быў свае княства - Полацкае, Смаленскае, Турава-Пінскае...

Па словах вялікіх гісторыкаў Мікалая Карамзіна і Уладзіміра Ключоўскага, Сяргея Салаўёва, у цэнтральнай і паўночнай Расіі рускіх у той час абсалютна не было. У дыялектах рускага племені былі: у беларусаў балцкі, у рускіх - фінскі, у украінцаў - сармацкі, у чэхах - кельцкі, у балгар - цюркскі, у ляхаў і славакаў - сармацкі, у лужычаў і мазураў - балцкі субстрат. Толькі нязнакі купляючы на пустаквіце доказаў рускай праваслаўнай царкве, што іх царкоўнаславянская мова старажытнарускская. Гэта вымерлы салонскі дыялект (VIII - XI ст.) Македоніі. Ніколі Руссю Македонія не была. У Румыніі, Малдавіі старажытнаславянская мова ніколі не была рускаю. На сла-вянскую мову могуць перайсці Казахстан і Туркменістан, але іх цывілізацыя ніколі не была рускаю, ніхто не спрачаеца. Даўнейшасць трэба ўсебакова вывучаць.

Чалавек абавязаны памятаць мінулае сям'і мінімум да шасці пакаленняў, як кожны жывы абавязаны даглядаць маўгілы родных.

Паўторы ў Аляксее Бялько, непазбежныя паўторы. Этрускі ўнеслі вялікі змены ў Свет-Першакраю. Іх мова стала асноваю санскриту, каторы паводле выказаў мноства єўрапейскіх вучоных, стаў працамі інда-єўрапейскіх моваў.

Мы, этрускі, дапамаглі ўстановіцца кушанам і шумерам, магутнай цывілізацыі шу-

мерскага царства. Багі этрускі не проста падпарадкоўваліся Сонцу, іх салірнае кола призналі ўсе народы. Пратагрэцкі племёны - пелазгі - называлі ліцвінскі хлеб паляніцамі. Менавіта этрускі памаглі ўкараницца Венеды і Этруры нашмат раней за Рым. Паўдзілі служэнне волі, сілы, здольнасці магутнага Сонца на вакольных.

Людзі пойначы, блакітнавокія, праманосыя, лабастыя, русівія - хадзілі ў вялікія марскія паходы, будавалі храмы. Іх тонкіх вышыванак і хуткіх лодак баяліся грэкі і візантыйцы. Этрускі, венедаў і скіфаў шырокі наўмалі ў войска. Менавіта яны ішлі ў першых калонах-лініях войск вялікага Аляксандра. Яны трапілі ў гістарычны хронікі, у тым ліку Біблію пад назваю марскіх народоў. Захапляе іх веліч і гераізм, праца і вынаходлівасць, магутнасць распаўсюджання.

Шкада, тысячагоддзямі пласты гісторыяў Уладзіміра Суздальскае княства, хаця да 1772-1795 гадоў так званыя рускія ніколі не былі ў складзе Масковії. У ліцвінай быў свае княства - Полацкае, Смаленскае, Турава-Пінскае...

Па сяве ўяўко і тысячагоддзяў з дапатопных часоў высвечваеца народ з дванаццаці тысячагаддзяў гісторыяй - этрускі, гіпербарэйцы.

Чаму мы пра гэта не кричым на ўесь свет?

Мы ўсе асцярожнічаем, злуе доктар Аляксей Бялько.

Так, у яго не строгая навуковая выверанасць фактуры, але пра ўласнае былое, нават дамысленню гісторыю, ён гаворыць.

Хто быў у сярэдзіне клубка народоў?

Паўтару - мы! Ліцвіны, укryи падтрымліваючы стваральнікаў Веденій, Венецыі, Этруры, папярэднікамі Рымскай імперыі, нашыя продкі давалі ўсім літары, грамату, кола.

Некалі ціперашнія чэхі, палякі, ліцвіны (не літоўцы) былі аднымі брацкімі народ

*Радзімазнаўства - мудрая навука,
Радзімазнаўства, які у забыці,
Ідзе, каб сцежку ісціны знайсі.*

(Рыгор Барадулін.)

У Год малом радзімы мы сустрэліся з нястомным да- следчыкам роднага краю - спа- даром Міколам Піаварам, які жыве ў мястечку Лужасна пад Віцебскам.

Мікалай Васільевіч больш за 20 гадоў комплексна даследуе Віцебшчыну, аддаючы перавагу гісторыі і культуры краю, экалагічнаму стану і ахоўваним тэрыторыям, жыццю і дзеінсці землякоў, рас- працоўцы турыстычна-края- знаўчых маршрутаў у навакол- лях Віцебска.

ГА "Гісторыка" не ад- начы запрашала ўсіх ахвотных адправіца з вядомымі края- знаўцамі па захапляльным мар- шруце: Віцебск - Астроўна - Бешанковічы - Дабрыгоры - Двор Нігалаў - Свяча - Бачкі- кава - Іванск - Чашнікі - Цяпіна - Лукомль - Новалукомль - Чарэя - Белая Царква - Сялява - Віцебск.

А ў іншы раз падарожнікі аглядалі разам са спада- ром Міколам замчышчы ў Друцку, Копысі, Оршы, Сма- лянах, даведваліся, якім быў Віцебск у XII стагоддзі ды ў іншыя часы.

За апошняй гады Міка- лай Васільевіч правяў сябе як аўтар больш за 40 артыкулаў у міжнародным, рэспублікан- скім, рэгіональным навуковым друку, 50 артыкулаў на края- знаўчую тэматыку ў "Краязна- учай газете", "Народным сло- ве", "Віцбічах", " Віцебскім рабочым".

Спадар Мікола прымаў удзел у стварэнні гістарычнай экспазіцыі выставачнага цэнтра ў Віцебску "Духаўскі круглік", За гэта яго ў горадзе любяць і шануюць. Ён - аўтар перасоў- ных выстаў "Наши край" (1999, Лужаснянская гімназія), "Не- чаканыя ваколіды" (2009, "За- дзвінне" ВРГКМ), "Гонар і слава Прыдзвінскага краю". Кандыдат гістарычных навук, настаўнік Віцебскага кадэцкага вучылішча і выкладчык Віцеб- скага педуніверсітета імя Машэрава Мікалай Піавар рас- працаваў і выдаў больш за 10 букалетаў, прысвечаных нава- коліям горада над Дзвіной. І стаў распрацоўчыкам і ства- ральникам сайта "Наш край: наваколлі Віцебска" (www.kraj.vitebsk.net, 1999, 2003). Ён стварыў базу звестак, якая ўтрымлівае гісторыю пра пом- нікі даўніны, славутых земля- коў, пісьмовыя гістарычныя крыніцы, персаналіі краязна- ўцай Віцебшчыны.

- Мікалай Ваальевіч, раскажыце, калі ласка, троши- кі пра сябе. Вы нарадзіліся ў Лужасне ў 1971 годзе?

- Як кажуць, дзе нара- дзіўся, там і згадзіўся. Я вырас у сям'і настаўнікаў і з маленства вельмі любіў чытаць, асновай

майго інтэлектуальнага багажа быў часопіс "Наука и жизнь". У нашай сям'і ён захоўваўся з 1969 года. З дзяцінства я праводзіў шмат часу ў лесе і ў полі. Ведаў назвы ўсіх раслін і склаў слоўнік на розных мовах. У школе я вельмі любіў геаграфію і гісторыю. 10 клас закан- чаў у Мазалаў ў 1988 годзе. У 1993 годзе скончыў гістफак з замежнай мовай Менскага дзяржаўнага педагогічнага ін- стытуту ім. Горкага. Пачаў працаваць у Лужаснянскай гімназіі і зноў вярнуўся туды

ж пасля службы ў войску, у 103-й асобнай гвардзейскай брыгадзе.

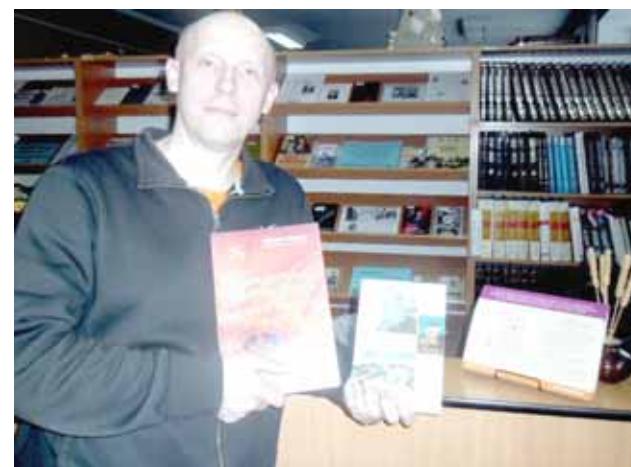
- У Вашых вучняў з Лужаснянскай гімназіі для маленавітых і адoranых дзе- цей з Віцебскай вобласці быў вельмі высокі рэйтынг пасту- пллення ў навучальныя ўстано- вы Беларусі і Pacii.

- У мене было сем пе- раможцаў рэспубліканскіх алі- мпіяд. Класы матэматыкай (на- роднага настаўніка Міхаіла Волкава) і біёлагу быў вельмі моцныя. Каля дзеці вучыліся ў гімназіі, з маіх вынускінікі щмат хто пайшоў на гістфак БДУ.

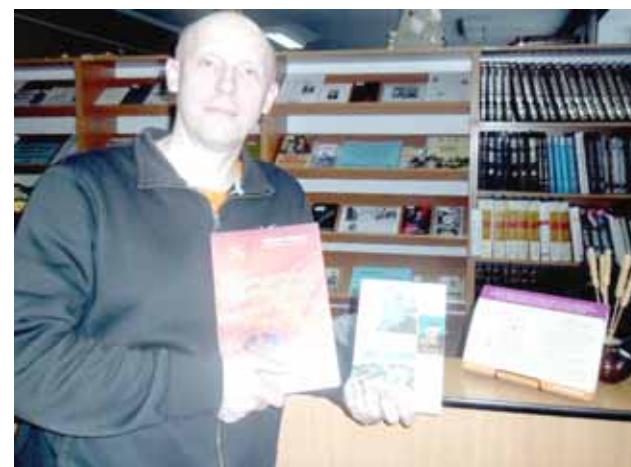
Я паяўжартам выдзя- ляю чатыры дофініцы края- знаўства: навуковая дысцып- ліна, грамадскі рух, школьнай краязнаўства, і апошніе - заня- так у вісковай школе з дзецимі, каб не спіца. Дзецым заўсёды хочацца дазнацца, што дзесяці пасудстві ёсць царква, дзе- сцы - курганы, камень какання, радзіма герояў. І аказваецца, што памятных мясцін значна больш. Мне запомніўся адзін такі паход на вёску, калі мы знайшлі самую старожытную, вялікую хвою на Беларусі вы- шынёй 28 метраў і ўзростам у 200 гадоў. Для нас гэта быў не- звычайні помнік прыроды, а для кагосяць ён значыў усяго два прычэпы дроў (і з гэтага абураўся). Першая кнішка вый- шла ў мене саматужна ў 2002 годзе і называлася "Турысцкая экспкурсія і паходы ў наваколлях Віцебска".

- Вы даглядалі і аспі- вали Лужаснянскі эндропарк, непаўторную прырадную то- ртыторыю.

- У наваколлях Лужасна растуць расліны, якія занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі. Эндропарк займае пло- щчу 8,8 гектараў, ён знаходзіцца ў міжрэччы Заходній Дзвіны і вусцезной часткі заход- нога берага рэчкі Лужаснікі. У парку сабрана жывая калек- ція дрэваў і кустоў: цягнуша кляновая, ліпавая, бярозавая і ясеневая алея, растуць ман- журскі, грэцкі і чорны арех, белая піхта, бук. "Хросны бацькам" дэндрарыку быў М.Т. Ражкоў, выкладчык Лу-

Па Віцебшчыне са слынным краязнаўцам

жаснянскага сельскагаспадар- чага тэхнікума.

- Вы ашукалі і паказалі сваім вучням шмат помнікаў прыроды Віцебшчыны.

- Сапрэды, у цэнтральном парку Бешанковічай расце старадаўні дуб, якому больш за 300 гадоў. Па архіўных звестках, пад ім адзначываў Напалеон Банапарт. А ў вёсцы Мазалаў ёсць цэлая алея дубоў-волатаў і высачэзных таполяў, якім больш за 150 гадоў.

- Укнізе "Краязнаўцы Віцебшчыны" Вы сабраў зве- сткі пра сучасных даследчыкаў гісторыі і культуры роднага краю, Вашых аднадумцаў: Георгія Штыхава, Аду і Міха- ся Райчонкаў, Уладзіміра Скраба- туна, Алеся Мемуса і іншых.

- Эта кнішка пісалася дзесяць гадоў, быў ахоплены даследваннемі 21 раён. Аднойчы я спытаў у незнамага чалавека пра расліну: ці гэта ку- раслеп лясны, ці дуброўны? Аказаўся, што супрэты моі чалавек быў эколаг і краязна- вец, кандыдат білагічных на- вук Анатоль Максімавіч Да- рафеев, першы міністр экалогіі незалежнай Беларусі, аўтар Чырвонай кнігі Віцебскай воб- ласці. Потым ён парай ѿ пас- туцца пра аспірантуру.

Аднойчы я прыехаў да Полацкага краязнаўца Уладзі- міра Глушкова. Ён з братам і праўнучкай Івана Хруцкага выявіў месца пахавання вядо- мага мастака і браў удзел у яго добраўпарадкаванні. А Георгі Штыхава прыезжалі да нас у Лужасна на раскопкі Га- радишча.

Бацькам сучаснага беларускага краязнаўства можна лічыць гісторыку, археолага, музеязнаўцу і фальклорысту Генадзя Аляксандравіча Каха- ноўскага (1936-1994). Ён пра- цаваў дырэктарам Менскага абласнога краязнаўчага музея ў Маладзечне ў 1964-1981 гадах, навуковым супрацоўнікам інстытута мастацтвазнаўства, этнографіі і фальклору АН БССР (1981 - 91), у Нацыянальным навукова-асветніцкім цэнтры імя Ф. Скарыны. (1991). Быў ініцыятарам ства-

рэння і старшынём беларус- кага краязнаўчага гаварыетва (1989). Ён сустракаўся з Уладзімірам Дубоўкам, Канстанцінам Буйло, Мікалаем Улашчыкам. З-за сваёй патрыятычнай пазіцыі ў канцы 1960-ых гадах ён быў абвінавачаны ў нацыяналізме, звольнены з працы. Толькі дзякуючы ўмішанню Генадзя Бураўкіна, Янкі Брыля і Міхася Ткачова, ён быў адноўлены на працы.

Мая дысертацыя назы- валаася "Краязнаўства Беларусі з 1961 па 1991 год". Кніга вый- шла ў форме манаграфіі. Ця- пер краязнаўства страціла цэн- зуру, ідэалагічную абмежава- насць. Да абароны маёй працы я напісаў кніжку "Даследчыкі Полацка-Віцебскай даўніны XVI стагоддзя - 1944 г.". Ака- залася, што існавала вялікая колькасць такіх асобаў. Мне захадзяла працягнучы гэту працу. Я бы пісаў яе і зараз, бо пра кожнага чалавека можна скласіць больш за дзесяць ста- ронак. Я ведаў, што ў Полацку ёсць цікавейшы даследчык Сяргей Мікалаевіч Глушкоў і я прыехаў да яго. Гэта фенаме- нальнейшая асoba, выслушала- шы яго, я прапусціў адзін і другі цягнік, і застаўся на на- ступны дзень. Ен праводзіць расшукі і вывучэнне каменных крыжоў, сакральных валуноў, капішчаў, збирае легенды, паданні, вывучае тапаніміку горада і ваколіц. Папулярызуе звесткі пра землякоў і выдат- ных асоб, звязаных з Полачы- най, вывучае геалагічныя пом- нікі прыроды.

Пры падрыхтоўцы ад- ной з кніг важней для мене была дапамога Віталя Скалабана. Ка- лі матэрый быў узло звярстна- ны, ён парай мне з новай кнігай пайсці ў друкарню. Такім чынам, кнішка аказалася больш дасканалай.

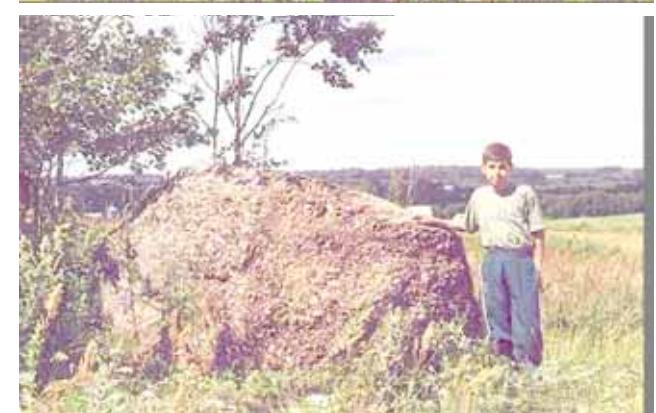
Важным для мене было знаёмства з Алегам Васільеві- чам Куржалавым. Ён вучыўся на гістфаку БДУ разам з Уладзімірам Арловым і працаў на пасадах, звязанных з края- знаўствам з 1979 года. У пер- шай наполове 1980-ых гадоў з пачаткам руйнавання старой

забудовы Віцебска, ён выказаўся супраць знічніні ахоў- ваных абектаў, у 1984 уздель- нічай працы па выратаванні Віцебскай Пакроўскай царкви.

На працягу 1990-пача- тку XXI стагоддзя ён стаў арга- нізаторам школьнага краязнаў- ства ў Віцебскай вобласці, рас- працоўшчыкам шматлікіх ідэй і праектаў: экспедыцый, вікто- ран, конкурсаў-аглядаў музе- ў, конкурсаў літаратурных твораў, прысвечаных роднаму краю і іншых. Ён стварыў сістэму пазітыўнай канферэнціі, праводзіў канферэнцыі, на якіх кожны даследчык імкнуўся па- казаць, як ён вырас за год. Га-

- Сярод маладых края- знаўцаў, напэўна, ёсць Вашыя паслядоўнікі?

- Аднойчы ў 2006 год-

дзе я павёз дзяцей на алімпіяду і сядр дзесяцілацікай суст- рэу Каўстусі Шыталія. Мы па- чалі размаўляць, і я здзівіўся глыбокім ведам юнака з Док- шыцаў. Яго першы артыкул быў надрукаваны ў газете "Родны вытокі" ў 1999 годзе, а потым ён друкаваўся ў "Во- лынным Глыбокім" і ў "Нашай Ніве", што для мене было паслядоўнікам высокай эрудыцы. Ён выдаваў газету "Прамень" у 2007-2009 гадах з сацыяльнай і гісторычнай прыроды, краязнаўствам, на Берасцейшчыне пераважае геаграфічны і літаратурны кі- runak, а Віцебшчына багатая школьнім краязнаўствам. Мы выдалі кніжку "Віцебскі раён. Краязнаўчыя нарысы".

- Спадар Мікалай, адна з Вашых апошніх кніжак пры- свечана музеям Віцебска. Яе прэзенціяція пасляхова прай- шла ў горадзе.

- Нарэшце, мне захадзя- лася палічыць, колькі ў нас ёсць музеяў. Аказаўся, што - 128. У кніжку ўвайшлі 50 (з ведам- ственнімі і школьнімі), а дзе- ржаўных музеяў усяго шэсць.

Яны павінны адпавя- даць птурнам патрабаванням. Ёсць музеі пажарнай бяспекі, міліцыі, разнастайных школьн- ных музеяў. Мне прапанавалі напісаць кнігу не навуковай мовай, а літаратурнай, даступнай для турыстаў. Галоўнай ідэяй была пропаганда нашага гісторычна-культурнага патэн- цыялу. Цікава было праса-

зіці, якія павінны быць на- лічыць.

Э. Дзвінскія,

фота аўтара і з сайта

www.kraj.vitebsk.net.

На здымках:

1. Мікалай Піававар у Віцебскай абласной бібліятэцы.

2. Самая вялікая хвоя на Беларусі калі в. Сушчова Віцебскай вобласці.

3. Валун калі вёскі Мазалаў.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрасік Бабіч, Юля Бажок, Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслав Суднік, Павел Сцяцко, Людвіка Таўгень, Алег Т